

OVER DE MUUR

RIK
TYRIONS

OVER DE
MUUR

DUITSLAND
30 JAAR
LATER

© 2019 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv, Rijnkaai 100/A11,
B-2000 Antwerpen en Rik Tyrions
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds. 'Davidsfonds'
is het geregistreerde merk van Davidsfonds vzw,
Quinten Metsysplein 12, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Amsterdam
www.newbookcollective.com

Eerste druk oktober 2019

Omslagontwerp: Herman Houbrechts
Opmaak binnenwerk: 5NUL8 Grafische Producties

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op
enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën,
opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 5908 992 1
D/2019/0034/321
NUR 686

Inhoud

Voorwoord	9
1 9 november 1989	11
<i>De nacht van Angela Kasner</i>	17
2 Van de Tweede Wereldoorlog tot de opdeling van Duitsland	23
<i>Het verwoeste continent</i>	23
Trümmerfrauen	26
Denazificatie	29
Koude Oorlog	30
De Bizone	33
Het Marshallplan	35
De komst van de D-mark	37
Luchtbrug naar Berlijn	39
Het ontstaan van de Bondsrepubliek	41
<i>Konrad Adenauer (1876-1967): der Alte</i>	43
De grondwet van 1949	46
De stichting van de Bondsrepubliek	49
3 Twee Duitse staten	53
De era-Adenauer	54
De arbeiders- en boerenstaat	57
Planeconomie	59
De opstand van 17 juni 1953	60
Het IJzeren Gordijn	62
Adenauers Ostpolitik	64
De Berlijnscrisis	65
Wirtschaftswunder	66
<i>Ludwig Erhard (1897-1977): de vader van het Wirtschaftswunder</i>	67
<i>Het wonder van Bern</i>	69
Republikflucht	71

4 De bouw van de Berlijnse Muur	73
‘Niemand heeft de bedoeling een muur te bouwen’	79
Internationaal pokerspel om Berlijn	81
Bernauer Strasse	83
<i>De nagedachtenis van Gunter Litfin</i>	85
Van prikkeldraad tot muur	89
<i>Tunnelbouwers</i>	92
High Noon at Checkpoint Charlie	96
5 Ostpolitik	101
Bezoekrecht	103
Van Adenauer naar Brandt	104
<i>Kurt Kiesinger (1904-1988): de vergeten kanselier</i>	105
<i>Van APO tot RAF</i>	108
De era-Brandt	111
<i>Willy Brandt (1913-1992): een icoon wordt kanselier</i>	113
Honecker aan de macht	118
<i>DDR – sportnatie</i>	120
Mensenhandel	122
<i>Waldsiedlung Wandlitz</i>	123
Helmut Schmidt lost Willy Brandt af	124
<i>Helmut Schmidt (1918-2015): de nuchtere pragmaticus</i>	126
De FDP wisselt van partner	130
Het socialisme voor de mensen	132
<i>Alexander Schalck-Golodkowski</i>	134
Een teken aan de wand	136
‘Wie geht’s?’ ‘Über Prag!’	139
6 De politieke eenmaking van Duitsland	143
Het volk wil weg	144
<i>De laatste gemeenteraadsverkiezingen in de DDR</i>	144
Afspraak met de geschiedenis	148
Leipzig 9 oktober: de beslissende dag	150
Langzame hervormingen	152
Alexanderplatz 4 november: de grote demonstratie	154
De Muur valt	158
De poort blijft open	160

De eerste vrije verkiezingen	165
Muntunie	168
Twee-plus-Vierverdrag	171
7 De economische eenmaking van Duitsland	181
Planeconomie	182
Een ecologisch kerkhof	184
Treuhandanstalt	185
De fouten van de eenmaking	189
Miljardenstromen	191
De nieuwe deelstaten nu	192
Stagnatie in het oosten	196
8 De politiek na de Wende: van Kohl tot Merkel	199
<i>Een problematische solidariteit</i>	200
Recessie en Reformstau	202
<i>Helmut Kohl (1930-2017) redt zichzelf door de eenmaking</i>	203
<i>Bimbes – de zwarte kassen van Helmut Kohl</i>	208
Het buitenlandbeleid van Kohl	210
De laatste jaren van Kohl	211
Sociaaldemocraten en groenen aan zet	212
Overstromingen als electorale doping	215
Agenda 2010	216
Hartz IV	217
<i>Gerhard Schroeder (°1944): Genosse der Bosse</i>	218
Een nieuwe koers voor het buitenlands beleid	222
Schroeder misrekent zich	223
Merkel neemt het roer over	223
Van crisis naar crisis	224
<i>Mannenclub</i>	225
De vluchtelingencrisis	228
De vluchtelingen komen naar Duitsland	228
Hier stehe ich und kann nicht anders	229
De fouten van Merkel	230
<i>Angela Merkel (°1954): de dochter van een dominee</i>	232
Een verkiezing te ver	236
Het veilige midden	240

9	De olifant in de kamer: extreemrechts in Duitsland	245
	Extreemrechts in de DDR	246
	Rellen in Hoyerswerda	247
	Het brandt in Mölln en Solingen	248
	De patriottische Europeanen	249
	<i>Lutz Bachmann: van worstenverkoper tot rechtse voorman</i>	251
	Een alternatief voor Merkel	254
	De culturele component	257
	Succes in het oosten	259
	De nalatenschap van de Treuhandanstalt	261
	Rellen in Chemnitz	262
	<i>De moord op Walter Lübcke: politici onder vuur van extreemrechts</i>	269
10	Deutschland, einig Vaterland?	273
	In handen van de Stasi	274
	Jeugdige onwetendheid	276
	<i>Olle DDR</i>	279
	Zonenkinder	280
	Blijvend onbegrip	281
	De Berlijnse Republiek	282
	Waar staat de Muur?	284
	De revival van de Muur	286
	Illustratieverantwoording	288

Voorwoord

In de Bernauer Strasse waait een koude wind uit het oosten. Het is mei 2019, maar het kwik raakt niet hoger dan een graad of negen. Als ik de trap van de U-Bahn, de metro, omhoogloop, kom ik op een breed en lang grasplein, het laatste bewijs dat hier ooit een zwaarbewaakte grens tussen twee stadsdelen, twee landen, twee werelden heeft gestaan. Op deze plaats liep van 1961 tot 1989 de Berlijnse Muur.

Het doet me denken aan de eerste keer dat ik in Berlijn was, 34 jaar eerder. De stad werd toen nog door de Muur in twee gesneden; om in West-Berlijn te komen moest je eerst over het grondgebied van Oost-Duitsland rijden en de norske blikken van de Oost-Duitse grenswachters trotseren. Bij de Brandenburgse Poort kon je op een trapje gaan staan om over de Muur te kijken, naar die vreemde communistische wereld aan de overkant. Gluren bij de burenen...

Voor wie jonger is dan veertig moet die gestolde wereldorde wel een overblijfsel uit de middeleeuwen lijken: twee vijandelijke legers, tot de tanden gewapend, die elkaar zenuwachtig in de gaten hielden. Twee Duitse staten, die weinig met elkaar te maken wilden hebben. Europa, dat van noord naar zuid in tweeën werd gespleten door prikkeldraad en wachttorens. Geen mens die in 1985 trouwens durfde te voorspellen dat die vastgeroeste situatie, die ontstaan was na de Tweede Wereldoorlog, ooit helemaal overhoop zou worden gehaald.

En dat is net wat er vier jaar na mijn eerste bezoek aan Berlijn gebeurde. In het wonderjaar 1989 gingen de vermolmde communistische regimes van Oost-Europa een voor een onderuit. 1989 was ook het jaar waarin ik voor het radionieuws van de toenmalige BRT begon te werken. In plaats van op het derde balkon zat ik nu meteen op de eerste rij. Daarna heb ik het geluk gehad de eenmaking van Duitsland van nabij te kunnen volgen. Ik zag hoe het grauwe en grijze Oost-Duitsland stilaan meer kleur kreeg, hoe steden en dorpen een complete opknappbeurt kregen. Het leek snel te gaan, tien jaar na de eenmaking was er op het eerste gezicht nog weinig onderscheid tussen oost en west. Maar achter de schone schijn van de gerestaureerde vakwerkhuisen zat een andere werkelijkheid. Die van de verliezers van de

eenmaking, vijftigers en zestigers, die in de jaren negentig hun baan waren kwijtgeraakt en nooit meer echt werk hadden gevonden.

Dat is maar één van de problemen waarmee het oosten van Duitsland nog altijd worstelt. In de nieuwe deelstaten, zoals ze nu al dertig jaar heten, ligt de productiviteit van de werknemers een heel stuk lager dan in de oude Bondsrepubliek. En dus blijven ook de lonen achter bij de evolutie in het westen van Duitsland. Jonge mensen, vooral vrouwen, zijn de afgelopen dertig jaar massaal weggetrokken uit de kleine steden en dorpen van Thüringen, Brandenburg, Saksen. De meesten van hen gingen naar het westen. Wie achterbleef was vaak oud of slecht opgeleid.

Dat heeft geleid tot ontgoocheling en frustratie bij de achterblijvers. Teleurgesteld in de eenmaking van DDR en Bondsrepubliek zochten ze hun heil bij radicaal-rechtse partijen als de Alternative für Deutschland. Die behaalt in het oosten van Duitsland met gemak dubbel zoveel stemmen als in het westen. Tegelijk laten ook allerlei extreemrechtse groeperingen weer van zich horen. Samen met de anti-islambeweging Pegida vormen ze een gevaarlijke mengelmoes aan de uiterste rechterkant van het politieke spectrum.

Berlijn is dertig jaar na de val van de Muur weer de bruisende stad uit de jaren twintig van vorige eeuw. Jongeren uit heel Europa gaan er graag naartoe omdat de ongedwongen, creatieve sfeer hen aanspreekt. Tegelijk is Berlijn een arme stad geworden. Na de eenmaking vielen allerlei financiële voordelen van de speciale status uit de Koude Oorlog weg, waardoor veel bedrijven de stad verlieten. Nu is Berlijn arm maar sexy, zoals de vroegere burgemeester Klaus Wowereit placht te zeggen. En de stad heeft van de nood een deugd gemaakt: in oude, verlaten industriepanden werkt een nieuwe generatie van grafische ontwerpers, architecten, filmmakers, webdesigners en kunstenaars aan de industrie van de toekomst.

Ik heb het altijd als een voorrecht beschouwd dat ik de eenmaking van Duitsland bijna dertig jaar heb kunnen volgen voor de nieuwsdienst van de VRT. De opeenvolgende hoofdredacteurs van het radionieuws hebben mij de kans gegeven om vaak ter plekke te gaan kijken. Dat is de enige plaats waar een journalist echt hoort te zijn.

Ten slotte ben ik veel verschuldigd aan mijn vrouw Lieve. Ze heeft me niet alleen aangemoedigd dit boek te schrijven, zonder haar geduld zou het nooit voltooid zijn.

Kessel-Lo, 1 oktober 2019